

Ринок автострахування України: стан, проблеми розвитку та шляхи їх розв'язання в сучасних умовах / Г.С. Сіліна // Вісник Дніпропетровського університету. Серія "Економіка". – 2010. – Вип. 4(3). – С. 49–53. 4. Критерии надёжности страховой компании. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.prostrah.com/ukr/articles/all/150/>. 5. Гордієнко І. Український ринок ОСЦПВ вимагає радикальних змін. – [Електронний ресурс] / І. Гордієнко. – Режим доступу: <http://forinsurer.com/public/12/11/22/4559>. 6. Загребной В. Чтобы поднять доверие граждан к автострахованию, необходимо пересмотреть подходы к урегулированию. – [Електронний ресурс] / Вадим Загребной. – Режим доступу: <http://forinsurer.com/public/11/11/17/4416>. 7. Візіров Б. Основні тренди та прогнози розвитку ринку обов'язкового страхування автоцивільної відповідальності (за результатами 9 місяців 2012 року). – [Електронний ресурс] / Б. Візіров. – Режим доступу: http://risk-management.kiev.ua/wp-content/uploads/2012/11/Визиров_МТСБУ.ppt. 8. Офіційні звіти Нацкомфінпослуг. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.dfp.gov.ua/fileadmin/downloads/dpn/pokaznyki_sk2012.xls.

УДК: 336.215

Г.С. Домарадзька, Н.С. Самотій
Національний університет "Львівська політехніка"

ДОСЛІДЖЕННЯ РИЗИКІВ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ У СВІТОВУ ЕКОНОМІКУ

© Домарадзька Г.С., Самотій Н.С., 2013

Розглядаються напрямки і передумови інтеграції України у світову економіку, пропонується під час розроблення інтеграційної стратегії враховувати запропоновані види ризиків, які притаманні макроекономічному суб'єкту господарювання під час здійснення інтеграційних процедур і які поділяються на ризики вступу та ризики функціонування. Аналізуються шляхи уникнення або зменшення наслідків наведених ризиків.

Ключові слова: інтеграція України у світову економіку, інтеграційна стратегія, глобалізація світового господарства, ризики вступу, ризики функціонування.

G. Domaradzka, N. Samotiy
National University "Lviv Polytechnic"

INVESTIGATION OF RISKS INTEGRATION OF THE UKRAINE INTO THE WORLD ECONOMY

© Domaradzka G., Samotiy N., 2013

Considered the trends and conditions of Ukraine's integration into the world economy. In developing the integration strategy proposed to consider the planned types of risk inherent macroeconomic business entity during integration procedures and divided the risks of entry and operation risks. Analyzed different ways to avoid or reduce the consequences of the risks.

Key words: Ukraine's integration into the world economy, integration strategy, globalization of the world economy, risks of entry, the risks of the operation.

Постановка проблеми. Зміст і послідовність кроків, необхідних для ефективного управління процедурами інтеграції України у світову економіку, тобто стратегія і тактика інтеграції великою мірою зумовлені особливостями і темпами інтернаціоналізації та глобалізації світового господарства (СГ). Для сучасного стану СГ характерні наявність тісних соціально-економічних взаємо-

зв'язків країн та мобільність процесів об'єднання між країнами, наслідком чого є складна архітектура світового господарства, побудована як сукупність угруповань різних видів, яким притаманна не тільки змінність у часі і просторі, а й нелінійна рівновага економічних процесів дисипативного типу. Це зумовлює прагнення країн як макроекономічних суб'єктів до інтеграції з метою максимально реалізувати позитивні наслідки об'єднаного господарювання. Таке прагнення характерне і для України, але при цьому потрібно враховувати, що наслідки інтеграції мають не тільки позитивний, а й негативний характер. Досвід функціонування країн – членів Європейського Союзу в останні роки, зокрема, проблеми, пов'язані зі світовою фінансово-економічною кризою, внаслідок чого у деяких європейських країнах склалась критична ситуація (Греція, Ісландія, Іспанія тощо), свідчить про необхідність ґрунтовного аналізу досвіду інтеграції та врахування його під час розробки механізмів і процедур у цій сфері.

Аналіз досліджень, публікацій та питань, які потребують поглибленої розробки. Сутність інтеграції, її еволюція у XX–XXI ст., особливості реалізації інтеграційних процесів, створення і розвиток Європейського Економічного Союзу, все це є предметом уваги науковців світу та українських дослідників (J. Appleard, P. Kenen, B. Balassa, J. Viner, B. Буглай, В. Геєць, А. Кирєєв, Н. Ливенцев, А. Носкова, Л. Максимова та ін.). Аналізуються передумови інтеграції, її цілі, форми та етапи створення інтеграційних угруповань, статичні та динамічні ефекти інтеграції, особливості функціонування економічного середовища за умов інтеграції, інститути, механізми та процедури управління такими угрупованнями тощо. Враховуючи прагнення України активізувати інтеграційну діяльність, дуже важливою є оцінка не тільки правово-політичного стану держави, а й соціально-економічного, екологічного і фінансового стану української економіки та її інвестиційно-інноваційної привабливості з позицій відповідності вимогам і пріоритетам конкретного інтеграційного угруповання. При цьому виникає питання обґрунтованого вибору напрямку об'єднання – “європейський” чи “азійський” вектор. Ця проблема в Україні тісно пов'язана з соціально-політичними уподобаннями не стільки населення, скільки владних структур держави. Тим не менше переважає схильність населення України до європейського вектора та вже здійснені політичні і організаційні кроки щодо вступу до Європейського Союзу [1–4], які зумовлюють необхідність детального обґрунтування як напрямку, так і доцільності конкретних інтеграційних заходів.

Цілі статті. Метою дослідження є аналіз і оцінка можливих ризиків, врахування яких потрібне під час розроблення конкретних механізмів та процедур, які зумовлюватимуть оптимальну стратегію інтеграції України, зокрема, її вступу до Європейського Союзу.

Виклад основного матеріалу. Сучасний світовий досвід інтеграції показує, що потрібно розрізняти економічну інтеграцію і економічне співробітництво країн, причому для останнього характерна відсутність жорсткої регламентації спільних господарських дій.

Різновиди інтеграційних угруповань можна класифікувати за кількома ознаками:

- географічне розташування (Європа, Азія, Північна та Південна Америка, Африка, тихоокеанський регіон тощо);
- вид інтеграції (угоди щодо преференційної торгівлі, зона вільної торгівлі, митний союз, спільний ринок, економічний союз, політичний союз);
- “вік” інтеграційного угруповання, починаючи з моменту його утворення і з врахуванням змін у складі учасників.

Наведена класифікація не є остаточною, вона “відкрита”, тобто може доповнюватись, змінюватись, розширюватись тощо, але розуміння особливостей кожного різновиду інтеграційного угруповання є передумовою формування ефективної стратегії інтеграції. При цьому дуже важливим є аналіз та оцінка можливих ризиків, характерних для інтеграційних процесів.

Україна як повноцінний учасник світового господарства за роки формування незалежної держави з ринковою економікою активно бере участь в інтеграційних процесах, *передусім європейського*

напрямку. Так, сьогодні Україна є членом: 1) “Чорноморського економічного співробітництва” (ЧЕС), створеного одинадцятьма країнами чорноморського регіону; 2) “Центральноєвропейської ініціативи” (ЦЕІ), створеної п’ятнадцятьма європейськими країнами; 3) “Угоди про економічне співробітництво” (ГУАМ), створеної чотирма європейськими країнами. Незважаючи на те, що за змістом своєї діяльності названі структури є скоріше економічним співробітництвом, ніж інтеграційним угрупованням, варто відмітити перспективність таких процесів, як передумови вступу до Європейського Союзу (ЄС).

Бажання України бути членом ЄС, підтримане насамперед владними структурами країни, має політичну основу, зумовлену як складними економічними відносинами з країнами СНД, зокрема, з Російською Федерацією, так і рецидивами “пострадянського” страху бути додатком потужнішої країни, втративши свою незалежність. Необхідно відмітити, що схильність до європейського вектора інтеграції притаманне і більшій частині населення України, для якої членство у Європейському Союзі асоціюється з високим рівнем життя і кращими його соціально-економічними та екологічними умовами. Саме тому заходи, спрямовані на підготовку інтеграції з ЄС, почали розроблятися з перших років створення незалежної України.

Так, “Угода про партнерство і співробітництво між Україною та ЄС” була підписана 16 червня 1994 р. у Люксембурзі. Європарламент ратифікував цю угоду. Ось основні завдання, сформульовані в Угоді [1]:

- розвиток міцних політичних стосунків на основі регулярного діалогу з політичних питань;
- сприяння торгівлі, інвестиціям та гармонійним економічним відносинам;
- закладення фундаменту для взаємовигідного економічного, соціального, фінансового, громадського, науково-технічного, культурного співробітництва;
- підтримка зусиль України, спрямованих на зміцнення демократії та закінчення переходу до ринкової економіки.

У 2004 р. було сформовано і затверджено “План дій Україна – Європейський Союз” [2]. У наступні роки ці інтеграційні процеси динамічно розвивались: удосконалюється “Стратегія інтеграції України до Європейського Союзу”, розроблена у 1998 р. [3], проводяться переговори щодо укладення “Угоди про асоціацію з Європейським Союзом” [4] тощо. Але, аналізуючи реальні перспективи вступу України до ЄС, потрібно враховувати, що така дія не є формальною процедурою для країни, яка бажає цього. Еволюція ЄС і розширення складу його учасників свідчать про вимогливий підхід до введення у це інтеграційне угруповання нових членів. Керівні органи ЄС, оцінюючи можливості вступу певної країни до Союзу, відслідковують її політичні, соціальні, економічні, екологічні та інші характеристики, їх відповідність принципам та правовим нормам, прийнятим в ЄС. З цих позицій вступ України до ЄС представляється доволі далекою перспективою.

У той самий час в Україні активно лобіюється доцільність вступу до митного союзу, членами якого є Росія, Білорусь, Казахстан. Так, “Урядовий уповноважений” Валерій Мунтіян в інтерв’ю національному агентству Укрінформ 15 січня 2013 р. з назвою “Економічна інтеграція в Митний союз має позбутись політизування” стверджує: “...неможливо без кінця здійснювати економічне диво, і в умовах звуження ринків забезпечувати стабільні виплати зарплат і зростання соціальних виплат. Українська економіка самостійно не може протистояти світовій економічній кризі і рецесії в Європейському Союзі”. На основі цієї інформації В. Мунтіян пропонує уважніше з економічної точки зору розглянути сутність, особливості і доцільність вступу до митного союзу. Тим не менше, сучасна інтеграційна стратегія України найбільше тяжіє до європейського вектора, тому у подальшому дослідженні цей напрямок буде основою аналізу можливих ризиків для України.

У спеціальній літературі є різні формулювання поняття “ризик”, які відрізняються за деякими ознаками залежно від суб’єкта економіки, виду діяльності, характеру впливу ризику на економічні результати та іншими параметрами. У цій роботі використовується таке формулювання: **ризик – це ймовірність настання події, яка може змінити очікувані наслідки процесу управління і бажані результати.** Оскільки інтеграційна стратегія – це певний проект, який вимагає

професійного управління і відповідних кроків стосовно його реалізації, то доцільно розглянути ризики за такими класифікаційними ознаками:

– за етапом інтеграційного процесу: *а) ризики вступу; б) ризики функціонування;*

– за рівнем охоплення суб'єктів економіки: *а) несистематизовані (диверсифіковані) ризики; б) систематизовані (недиверсифіковані) ризики;*

– за періодом: *а) статичні ризики; б) динамічні ризики.*

Ризики вступу і ризики функціонування тісно пов'язані, оскільки характеризують вплив на ефективність інтеграційних процесів, або діяльність у складі відповідного об'єднання тих самих параметрів. Відмінність зумовлена тільки етапом інтеграції. До таких параметрів належать: соціально-економічні характеристики (обсяг і темпи зростання ВВП, розмір ВВП на одну особу, рівень безробіття, індекси промислової продукції, індекси споживчих цін, індекси цін виробників промислової продукції, стан платіжного балансу, обсяги зовнішніх боргів тощо), екологічні параметри (рівень забруднення природного середовища, впровадження природоохоронних заходів тощо), узагальнювальні характеристики (індекс людського розвитку), правово-політичні характеристики (розвиток демократії і верховенство права, свобода слова, антикорупційні заходи, лібералізація умов бізнесу, забезпечення дієздатності адміністративних та судових органів тощо).

Несистематизовані (диверсифіковані) ризики – це ризики, пов'язані з діяльністю окремої країни, зумовлені її фінансово-економічними, соціальними, правово-політичними, екологічними та іншими характеристиками. *Систематизовані (недиверсифіковані)* – ризики, які залежать від специфіки функціонування глобального економічного середовища, великою мірою вони стосуються усіх учасників світового господарства (наприклад, охоплення більшості країн світовою фінансовою кризою).

Статичні і динамічні ризики відтворюють залежність невизначеності наслідків інтеграції від періоду часу – статичні, як правило, аналізують за рік, динамічні – за довший період.

Аналіз наведених різновидів ризиків пропонується на прикладі характеристик, які належать до першої групи ризиків, він проводиться на основі порівняльної кількісної оцінки відповідних параметрів в Україні та країнах – членах Європейського Союзу. Цей аналіз дає змогу зробити деякі висновки. Якщо враховувати прагнення керуючих органів ЄС включати до складу Союзу такі країни, рівень розвитку яких наближається до аналогічних характеристик принаймні “нових” країн, які вступили до ЄС у 2004–2007 рр., то до ризиків вступу можна зарахувати ВВП на одну особу (ВВПо), індекс споживчих цін, який розрахований як відсоток до попереднього року (Ісц), та індекс людського розвитку, який встановлений за даними Програми розвитку ООН (Ілр). Кількісний аналіз цих характеристик за 2010 р. [5] показує таке: ВВПо в Україні становив 6055 дол. США, цей же параметр у східноєвропейських країнах (членах ЄС) був в діапазоні від найменшого у Румунії – 10675 дол. США до найбільшого в Естонії – 16560 дол. США; Ісц в Україні становив 109,4 %, а в Латвії – 98,9 % (найменший), в Румунії – 106,1 % (найбільший); Ілр в Україні найменший – 0,710, а в Чехії – 0,841 (найбільший з “нових” членів ЄС).

Отже, за наведеними ознаками показники України, які характеризують сучасний стан її економіки, значно гірші, ніж в порівнюваних країнах, тобто з позицій доволі жорсткої політики керуючих органів Європейського Союзу стосовно соціально-економічного рівня країни-претендента шанси позитивних рішень з боку ЄС невеликі.

Якщо *ризики вступу* можна зарахувати до недиверсифікованих, тому що вони можуть бути враховані державними інститутами України з метою розроблення і впровадження відповідних організаційно-економічних заходів для їх зменшення, то *ризики функціонування* мають невизначений характер, оскільки залежать від особливостей майбутньої діяльності України в європейському середовищі, зокрема, від вимог і обмежень, які передбачаються системою регулювання діяльності окремих країн – членів ЄС. Як свідчить практика, істотні обмеження і регуляторні важелі в ЄС спрямовані на діяльність тих галузей господарства, які для України надзвичайно важливі і вважаються пріоритетними з позиції можливого економічного “прориву” на світові ринки – сільське господарство, металургійна промисловість, машинобудівне виробництво тощо.

До **ризиків функціонування**, крім тих соціально-економічних характеристик, які належать до ризиків вступу, можна зарахувати індекс обсягів промислової продукції, який розраховано у постійних цінах як відсоток до попереднього року (Іпр), та індекс безробіття, розрахований як відсоток до економічно активного населення у середньому за рік, уможливило визнати, що сьогодні майже в усіх країнах ЄС Іпр становить значно меншу величину, ніж в Україні. Так, тільки для Німеччини Іпр становив таку саму величину, як в Україні (111,2 %), для чотирьох країн цей показник був більшим (Бельгія – 112,3 %, Латвія – 114,8 %, Словаччина – 118,8 %, Естонія – 120,8 %), а для усіх інших двадцяти двох країн Іпр значно меншим, ніж для України. Можна вважати, що такі обсяги промислового виробництва в більшості країн є наслідком жорсткої регуляторної політики, до якої тяжіють керуючі органи ЄС в останні роки. Якщо врахувати, що абсолютні обсяги промислової продукції в Україні значно менші, ніж в країнах з аналогічними ресурсними характеристиками (такий висновок підтверджується і порівнянням ВВП на одну особу в Україні з тим самим показником в інших європейських країнах), то перспективи зростання промислового виробництва України в умовах ЄС за невисокого рівня інноваційної активності в Україні представляються зовсім незначними.

Порівняльна оцінка рівня безробіття свідчить, що фактично для усіх “нових” країн цей параметр значно вищий, ніж в Україні. Так, за даними 2010 р., Ібз в Україні становив 8,1 %, а в інших “нових” учасниках ЄС коливався від 10,2 (Болгарія) до 18,7 % (Латвія). Варто відмітити, що і у деяких країнах, які значно раніше стали членами ЄС, Ібз вищий, ніж в Україні (Португалія – 12,0 %, Греція – 12,6 %, Іспанія – 20,1 %).

Отже, аналіз наведених статистичних характеристик економічного характеру дає змогу стверджувати, що соціально-економічне відставання економіки України вимагає розробки спеціальних програм, за допомогою впровадження яких Україна, по-перше, могла б претендувати на успішну реалізацію вступних процедур до ЄС, по-друге, була б підготовлена до врахування тих ризиків, які існують у разі участі її як повноцінного члена ЄС. При цьому варто зазначити, що у цьому дослідженні проаналізована тільки одна група ризиків – економічні характеристики, ситуація з іншими параметрами (нормативно-законодавчими, правовими, політичними, екологічними) аналогічна.

Найактуальніші питання, які вимагають вирішення у цій сфері, на наш погляд, такі:

– **формування і аналіз повнішого масиву** статистичних характеристик, придатних для порівняльної оцінки соціально-економічних параметрів – ВВП, ресурсне забезпечення, рівень життя населення, підприємницька активність, регулятивність створення і діяльності бізнес-структур, поширення сучасних форм підприємницької діяльності, таких як франчайзинг, лізинг, інжиніринг тощо, розвиток фінансової, зокрема, банківської інфраструктури, інноваційно-інвестиційна активність, екологічні параметри тощо;

– **порівняльний аналіз складу, дієвості і специфіки інституцій**, що діють у різних країнах на мезоекономічному (регіональному) і макроекономічному рівнях для реалізації економічних процесів і забезпечення адаптації економічних суб’єктів країни до нових реалій господарювання під час вступу до ЄС;

– **вибір країн**, соціально-економічні, нормативно-законодавчі, правове-політичні та ресурсні характеристики яких можуть бути порівнянні з параметрами України, та аналіз динаміки відповідних характеристик цих країн внаслідок вступу до ЄС;

– **вивчення позитивного і негативного досвіду** країн, які реалізували своє право вступу до Європейського Союзу;

– **вибір найефективнішого методу** із сучасних методів прогнозування (екстраполяція, метод аналізу ієрархій, факторно-результативний аналіз, метод Дельфі, математичне моделювання, барометричні методи, “дерево рішень” тощо), за допомогою яких можна оцінити наслідки (переваги і недоліки) відповідних інтеграційних процедур з врахуванням результатів цих процесів в інших країнах;

– **формування умов адаптації** соціально-економічних наслідків інтеграційного функціонування країн, обраних як база порівняння з Україною, до реалій української економіки;

- *аналіз можливих ризиків*, пов'язаних з правово-політичним, нормативно-законодавчим та соціально-економічним реформуванням господарства України;
- *кількісна оцінка наслідків* ризикованих подій та їх впливу на доцільність конкретного варіанта інтеграції, формування системи прийомів та заходів, спрямованих на уникнення або зменшення наслідків ризику;
- *побудова альтернативних варіантів стратегії* інтеграції України у світову економіку, зокрема, вступу до Європейського Союзу, для вибору оптимального варіанта такої стратегії.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Подальші дослідження вимагають проведення наукового пошуку у напрямках деталізації і конкретизації оцінкових показників порівняльності України та країн, які мають тривалий досвід інтегрування у світову економіку, за соціально-економічними, ресурсними, геополітичними, географічними та іншими параметрами. Особливої ваги набуває визначення позитивних і негативних аспектів досвіду інтеграційного функціонування обраних країн порівняння і на цій основі розроблення “оптимістичних” і “песимістичних” варіантів інтеграційної стратегії України.

Використання інформації, отриманої в результаті проведеного дослідження, потрібне для формування європейської геополітичної орієнтації і відповідної психології українського суспільства, а також для стимулювання розвитку сучасних форм підприємництва в Україні, таких як франчайзинг, лізинг, інжиніринг, аутсорсинг, нові системи банківської діяльності тощо.

1. *Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами.* – [Електронний ресурс]/ Офіційний вісник України від 29.06.2006 р., № 24. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/998_012. 2. *План дії Україна – Європейський Союз, 2004.* – [Електронний ресурс]/ “Главреду”. – Режим доступу: <http://ua.glavred.info/archive/2007/10/18/172532-16.html>. 3. *Стратегія інтеграції України до Європейського Союзу, 2000.* – [Електронний ресурс]/ Офіційний вісник України від 11 червня 1998 року № 615/98. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/615/98>. 4. *Угода про асоціацію з Європейським Союзом.* – [Електронний ресурс]/ Незалежний аналітичний центр України, за координації Інституту Євро-Атлантичного співробітництва (ІЄАС). – Режим доступу: <http://euinfocentre.rada.gov.ua/euinfocentre/doccatalog/document?id=47489>. 5. *Державна служба статистики України: Статистичний щорічник України за 2010 рік / за ред. О.Г. Осауленка.* – К.: ТОВ “Август Трейд”, 2011. – С. 544, 548, 552. 6. *Державна служба статистики України: Статистичний щорічник України за 2010 рік / за ред. О.Г. Осауленка.* – К.: ТОВ “Август Трейд”, 2011. – С. 536, 546.